

FRITZ PÉTER – SZATMÁRI ZOLTÁN

Eszterházy Károly Főiskola, Sporttudományi Intézet, Eger

College of Eszterházy Károly, Sport Science Institute, Eger

E-mail: fritz.peter@ektf.hu

TESTNEVELŐ TANÁROK NEVELÉSI STÍLUSÁNAK VIZSGÁLATA EGY SZEREPJÁTÉK TÜKRÉBEN

THE EXAMINATION OF SPORTING TEACHERS' EDUCATIONAL STYLE IN THE MIRROR OF A ROLE-PLAY

Összefoglaló

A testnevelő tanári mesterség meghatározó tényezője a személyiség. Az ismeretátadó, ismeretközvetítő tanár képét egyre inkább fel kell váltani a tanuló optimális fejlődését elősegítő, a személyiségéből fakadó gazdag eszköztárral dolgozó testnevelő képével. Az ilyen típusú személyiség mesterségbeli képességeire a következő jegyek a jellemzőek: kommunikációs ügyesség, rugalmas, gazdag viselkedésszereptár, gyors helyzetfelismerés, konstruktív helyzetelakítás, és nem utolsósorban az erőszakmentes, kreatív konfliktusmegoldás.

Az iskolai testnevelés óra a testnevelő tanár és tanulók interakciójában valósul meg. Az interakciók sorozata egyben kisebb-nagyobb konfliktusok, problémák sorozata is. A konfliktusok, problémák pedig sajátos nevelési és nevelődési helyzetet jelentenek a személyiség és a szociális készségek szempontjából.

Munkánkban kérdőíves módszer felhasználásával arra voltunk kíváncsiak, hogy gyakorló testnevelő tanárok milyen nevelési stílusokat használnak különböző testnevelés órai konfliktusok, problémák kezelésére.

A legfontosabb eredmények alapján kijelenthető, hogy egyrészt a megoldások inkább szituáció tipikusak, mint személyiség függők, másrészt a konfliktuskezelésre inkább az együttműködő stílus a jellemzőbb, mint a korlátozó magatartás.

Kulcsszavak: nevelés, tanár, szerepjáték, tükör.

Abstract

The personality is the determining factor of the sporting teacher trade. The knowledge franchisor, knowledge mediator a teacher's picture it is necessary to replace his learning optimal development rather continually promotional, his sporting picture working with a rich toolbar stemming from his personality. Onto the vocational abilities of the personality with a type like this the next

tickets the typical ones: communicational cleverness, elastic, rich behaviour repertoire, fast situation recognition, constructive situation shaping.

The school physical education a clock comes true in the sporting teacher's and students' interaction. The series of the interactions is lesser or greater conflicts, the series of problems in one. The conflicts, problems though specific educational one and nevelődési a situation is reported in terms of the personality and the social skills.

We were curious about how educational styles practising sporting teachers use with the use of a questionnaire method in our work different physical education onto the treatment of hourly conflicts, problems.

Based on the most important results can be declared, that on the one hand the solutions rather situation typical, than personality pendants, on the other hand onto the conflict management rather the collaborative style the more typical one, than the limiting behaviour.

Keywords: education, teacher, role-play, mirror.

Szakirodalmi előzmények

A testnevelő tanár személyiségét vizsgáló hazai és külföldi kutatások igen kiterjedtek.

Sokan dolgoztak, illetve dolgoznak azon, hogy a tanulókkal kapcsolatos tanári tevékenységben működő pedagógiai és pszichológiai képességek és készségek mellett minél szilárdabban rögzüljenek a pozitív nevelési stílusjegyek a hallgatókban (Rókusfalvy P. – Stuller Gy. – Kelemenné Tóth É.1981).

A testnevelő tanár személyiségével foglalkozó kutatások ennek a szerepvállalási és manifesztációs képességnek a színvonalát (Vass M. 1987), a tanár oktató munkáját (Bíróné – Elbertné – Kis J. – Nagyné 1988, Vass M. 1985, Prisztóka Gy.1994) tartják szem előtt. Ezek a kutatások kellő figyelmet fordítanak arra, hogy milyen a testnevelő tanár, a mindennapos pedagógus-tanuló interakcióban, hogyan nevel, hogyan hat tanítványaira, vagy hogyan torzul el a pedagógus szerepéről alkotott felfogása a különböző „munkahelyi ártalmak” hatására.

A pedagógus és ezen belül a testnevelő tanár személyiségbeli tulajdonságaival, a szükséges pedagógiai képességekkel – az eddigieken túlmenően – számos szakavatott szerző foglalkozik (Arday L. 1979, Kis J. 1977, Kálmánchey Z.1972, Kormosné 1984, Nagy Gy 1978.).

Az iskolában, testnevelés órán előforduló konfliktusok értelmezése történetileg visszatekintve nagy változásokon ment keresztül. Szekszárdi J. (1994) elméleti munkájában átfogó értelmezést ad a konfliktusok pedagógiai funkcióiról, megjelenési formáikról, és a megoldási módok tipizálásáról. Ebben a kandidátusi értekezésben kerül sor először a pedagógiai gyakorlat jellegzetes konfliktusainak feltárására és rendszerezésére. (Szekszárdi J. 1993.)

Utalni szükséges Ungárné Komoly J. (1978) munkásságára is. Bár ő tanítók, illetve tanítójelöltek körében végezett vizsgálatot, de a kutatás alapossága miatt – véleményem szerint - a testnevelő tanárok nevelési stílusának vizsgálatához is hatékonyan felhasználható.

Meg kell említeni Szatmári (2007) munkásságát, aki az utóbbi évek legmélyebb vizsgálatát készítette el ezen a területen.

Probléma

Testnevelés órán egy adott pedagógiai helyzet mindig különböző körülmények és hatások sajátosan bonyolult kapcsolatrendszeréből ered. Megoldása csakis az összes hatások és körülmények figyelembevételével, konkrét módon lehetséges. Mindezek alapján feltehető, hogy a testnevelő a konfliktusos, problémás nevelési helyzetben, az abból adódó alapfeszültség levezetése érdekében nagyon erőteljes hatás kifejtésére törekszik az őt megzavaró tanulói akciókat megszüntetése, illetve megfelelő mederbe terelése céljából.

A tanulók állapotát sok helyzetben indulati feszültség jellemzi, ami abból származik, hogy a nevelő ráhatásával ellentétes módon szeretnének viselkedni. Így a konfliktusos, problémás nevelési szituációkban a tanuló – tanár viszony magas feszültségű, amit tovább fokoz, hogy a helyzetet a pedagógusnak általában gyorsan kell megoldania.

Munkahipotézis

Feltehető, hogy ha a felső tagozatos osztály testnevelés óráin tipikusnak tekinthető nevelés konfliktusokat ismertetjük és megkérjük a vizsgált személyeket azok elképzelésére, valamint a valósághű válasz megjelölésére (miként viselkedik a testnevelő ezekben a szituációkban), akkor az összesített megoldások elemzéséből megállapítható az adott tanár nevelési stílusa, illetve választ kapok a következő kérdésekre:

- a) A konfliktusok megoldása szituáció- vagy pedagógus- tipikusnak minősíthetők.
- b) Találhatók-e a testnevelő tanár nevelői tevékenységében olyan körülmények, amelyekben a nevelői magatartás helyzettől, periódustól független, általánosan jellemezhető.
- c) A konfliktusos nevelési helyzetmegoldások viszonylag periférikus vagy generalizált testnevelői magatartási formákról, nevelési stílusról szólnak.
- d) A testnevelés óra sajátosságaiból eredően dominánsabbak lesznek-e a restriktív (korlátozó, szabályozó) tartalmú megoldások?

Módszer

A vizsgálatban – módszertani elemzések alapján – a testnevelés órai konfliktusos, problémás nevelési helyzetmegoldások projiciált zárt tesztjét alkalmaztuk.

A 2001–2000-ben begyűjtött és az ebből kiválasztott konfliktusok úgy lettek csoportosítva 10 szituációba, helyzetenként 5-5 megoldási lehetőséggel, hogy a vizsgált személy tapasztalatában rögzült sajátosságok közül, a magatartást álta-

lában; a megértést és a tanulók életkorának elfogadását, a gyermekszeretetet, a türelmet, a tanulók érzelmeinek figyelembevételét, a testnevelő tanár együttérzését és pedagógiai tapintatát pedig konkrétan jelzik.

A fentiek alapján az egyes testnevelés órai szituációk címét röviden a következőkben lehet összefoglalni.

Tanuló, szülő kapcsolat
 Durvaság
 Gyűjtőszenvédély
 Fegyelmezetlenség
 Diszkrimináció
 Árulkodás
 Inaktivitás
 Csalás
 Baleset
 Értetlenség

Elképzelés szerint az így mutatkozó felfogó-értékelő rendszerben a szituációkban rejlő sokféle megoldás kimutatja a tanulók tapasztalatában rögződött lényeges tanári tulajdonságokat. Maga a váz elméleti konstrukció, a gyakorlati megnyilvánulások tapasztalati absztrakciója, amely kijelöli a lényeges információk megjelenésének várható helyeit.

A felfogó-értékelő rendszer a következő megoldásokat tartalmazza:

a) Kooperatív megoldások (K):

Pozitív tanári megnyilvánulások területe. Alaptónusa a megértő, együttműködve fejlesztő pedagógiai magatartás. Jellemzői: a tanulók jogainak, igényeinek, fejlettségi szintjének ismerete és elfogadása, érdeklődésre, segítségre és együttműködésre mindig kész viselkedés, kudarcok elkerülésére való törekvés, valamint a tanulók érzelmi állapotának megértése és a feszültség fejlesztő szándékú megoldása.

b) Restriktív megoldások (R):

A testnevelő tanár szervező, irányító személy, akinek tevékenységében dominál a tanulók tevékenységének állandó szabályozása, korlátozása. Tilt minden olyan viselkedésformát amelyek – eddigi tapasztalatai – szerint gátolják, nehezítik a célok elérését. További jellemzők: állandó utasítások, határozott felszólítások, parancsok, büntetések, tiltások.

Tehát ez a magatartáskorlátozó, hiányzik belőle a pedagógiai optimizmus, és feladat centrikusságra utal.

c) Inerciás megoldások (IN):

A pedagógiai tehetetlenség, passzivitás tükröződése. Jellemzői: a nevelési lehetőségéről való lemondás; a gyermek aktuális személyiségének elfogadása;

nincs frusztrációs élmény; megállapítja, helyteleníti az elkövetett hibát, de megoldást nem javasol, panaszkodik vagy megsértődik és így a konfliktushelyzetet sem képes feloldani.

d) Indifferens megoldások (ID):

A közönyös, hideg pedagógiai magatartás kizár minden emocionális azonosulást a gyermekkel. Jellemzői: nem érdeklik a tanulók, hidegen és merev sablonokkal korlátozza magatartásukat, esetleg gúnnyal, iróniával, cinizmussal, felülről kezeli őket

e) Agresszív megoldások (A):

A testnevelő tanár saját hatalmi pozícióját erőszakosan hangsúlyozza és kizárja a tanulói függetlenség minimális lehetőségét is. További jellemzők: korlátlan hatalom hangsúlyozása, testi fenyegetés, megalázó büntetés alkalmazása, rágalmozás vagy a tanuló meggyanúsítása valamint a gyermek védtelenségének, tehetetlenségének hangsúlyozása.

A vizsgálat menete

A kutatásban 45 fő, főiskolai végzettségű gyakorló testnevelő tanár vett részt, akik 2008 és 2010 között a JGYPK Testnevelés és Sporttudományi Intézetének kiegészítő testnevelő tanári képzése hallgatói voltak.

A kérdőíveket – egy konzultációs óra keretén belül – az alapvető információk közlése után 10 perc alatt kellett kitölteni. Azért nem adtunk több időt a megoldásra, mert az első reakcióra voltunk kíváncsiak és nem a megoldási lehetőségek átgondolásából fakadó válaszokra.

A tanárok a feladatot készségesen szívesen vállalták. Kérdések, téves értelmezések nem fordultak elő.

Értékelés (1-2. melléklet)

A vizsgálat fontosabb eredményei a szituációnkénti legjellemzőbb nevelési stílusok alapján:

a) *Kooperatív magatartás*: A fizikai durvaság (31%), a fegyelmezetlenség (40%) és az árulkodó viselkedés (37%) megítélésében a megértő, együttműködve fejleszteni kívánó pedagógiai magatartás a domináns. Ez a magatartás figyelembe veszi a tanuló aktuális személyiségét, és erről az alapról kísérli meg a fejlesztést, bízva ennek lehetőségében.

b) *Restriktív magatartás*: Csak a diszkrimináció (49%) esetében legjellemzőbb ez a megoldás. A testnevelő tanár viselkedése főleg a tanuló tevékenységének szabályozásában nyilvánul meg.

Ez a magatartás már nem pedagógiai optimizmusról, hanem főleg feladat centrikusságról tanúskodik.

c) *Inerciás magatartás*: A tanuló-szülő (43%), gyűjtőszenvetély (34%), tornatermi baleset (34%) és a csalás (31%) esetében fordul elő legtöbbször ez a viselkedési mód. A testnevelő lemond a nevelés lehetőségéről, elfogadja a tanuló aktuális állapotát. A tanár átéli az adott szituációt, megérti a tanulót, de a konfliktushelyzetet nem képes feloldani. Mindez pedagógiai tehetetlenséget, passzivitást tükröz.

d) *Indifferens magatartás*: A feladat meg nem értésében az érzelmenélküliség a domináns (29%).

A közönyös, hideg pedagógiai magatartás kizár minden emocionális magatartást a tanulóval. A tanár hidegen és mereven korlátozza viselkedésüket, esetleg gúnnal, iróniával, felülről kezeli őket.

e) *Agresszív magatartás*: Árulkodó tanulóval szemben ez a legjellemzőbb viselkedési mód (42%). A testnevelő tanár saját hatalmi pozícióját erőszakosan hangsúlyozza és a tanuló függetlenség minimális lehetőségét is eleve kizárja. A veszély ott van, hogy az ilyen interakciók kudarcélmény formájában újratermelik a tanári agresszivitás.

Összegzés

A vizsgált személyek válaszai alapján a hatékony nevelői magatartása az adott szituációkban felemásnak mutatkozik. Természetesen ez „csak” egy szerepjáték, ahol valószínű, hogy a tanárok néha csak játszottak, de elgondolkodtató, hogy valóban ilyen összetételű-e a vizsgált testnevelő tanárok nevelési stílusa.

a) A hatékony konfliktusmegoldás (41%) kevésnek tűnik, hiszen az érdeklődő, segítségre és együttműködésre mindig kész testnevelő tanári viselkedés az, amelynek alapmotívuma a közös eredményekre való törekvés, azaz a követendő konfliktusmegoldás

b) Eredményes pedagógiai hatás inerciás (24%) alapmagatartással csak különös személyi varázs, erős affektív kölcsönösség mellett képzelhető el.

c) Az egész nevelési folyamatra, a tanuló személyiségére, fejlődésére károsan ható magatartási módok aránya magas (35%). A tanulók személyiségének további vizsgálata fényt deríthetne, hogy a tanuló válasza a korának megfelelő „nemes bosszúról”, éretlenségről vagy éppenséggel a valóságban is rosszul működő tanuló-testnevelő tanár kapcsolatról van-e szó.

d) Figyelemre méltó, hogy a tanulók felnőtt-központúsága és tekintélytisztelte nem igazán tükröződik a véleményalkotásban, és nem igyekeztek a névtelen magatartás megjelöléseket behódolási akció lehetőségeként felfogni.

e) Azonban a módszer gyakorlati jelentősége, hogy hibái ellenére megbízható eszközt ad a felső tagozatos testnevelő tanári munka ellenőrzésére: segítségével feltárhatók a testnevelés órán egzisztáló módszerek és szokások csakúgy, mint a korszerű pedagógiai gyakorlat.

Következtetések

Összefoglalva megállapítható, hogy a testnevelő tanár nevelési stílusa jól vizsgálható indirekt módszerrel.

További lényegesebb következtetések:

a) Az összesített megoldások nem minden esetben voltak személyiség specifikusak; miután nem egyértelműen tükrözték a vizsgált testnevelő által leggyakrabban alkalmazott konfliktusmegoldásokat.

b) A vizsgálatban a testnevelő tanár nevelői tevékenységében nem található olyan markánsan körülhatárolt terület, amelyben a nevelői magatartás helyzettől, periódustól független, általánosan jellemezhető.

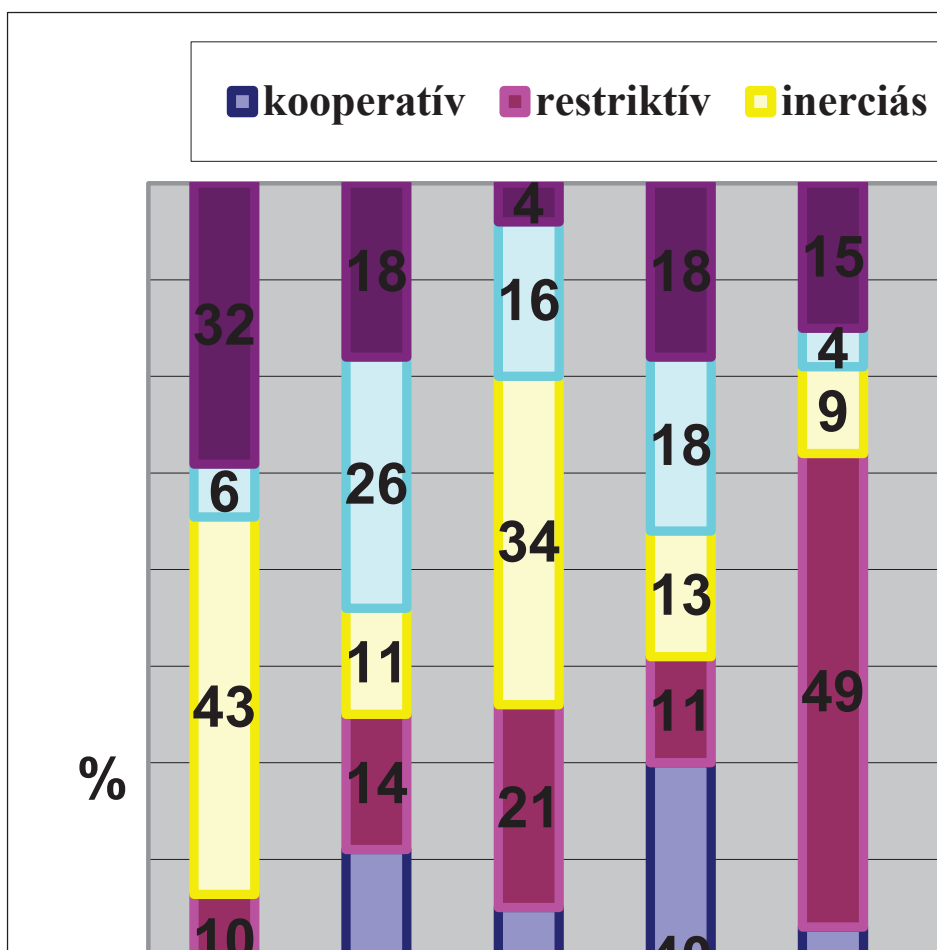
c) Az észlelt személyiség specifikus tendenciák és ezeknek az intraindividuális generalitása lehetővé tette a megoldások felfogó étékelő rendszerének és a nevelési stílus néhány jellemző típusának kiemelését.

d) Meglepő módon a testnevelés órai konfliktusmegoldásban nélkülözhetetlen restriktív (korlátozó, szabályozó eljárások) megoldások aránya nem igazolta vissza a hipotézist. Ennek magyarázatára további vizsgálatok adhatnak majd választ.

e) A módszer kiküszöböli a pedagógusszemélyiség-kutatásban gyakran alkalmazott megfigyelési módszer hibaforrásait, amennyiben megragadta a nem megfigyelhető tanuló-tanár interakciókat is.

f) A módszer rövid idő alatt szolgáltat megbízható adatokat a testnevelő tanár nevelési stílusáról.

2. melléklet: Testnevelő tanárok összesített nevelési stílusa szituációként, %-os összesítésben
(2. appendix: Sporting teachers' aggregated educational style situation, %-os in summing up)

Irodalom

- Rókusfalvy P. – Stuller Gy – Kelemenné T. E. (1981) Pedagógusszemélyiség és tanárképzés. Budapest, Tankönyvkiadó.
- Rókusfalvy P. (1986) A sport és testnevelés pszichológiája. Budapest, Tankönyvkiadó.
- Vass M.(1985) A tanári tevékenység, mint tanárképzési modell. Felsőoktatási Testi Nevelési Konferencia. Veszprém, 369–371. p.
- Ungárné Komoly J. (1978) A tanító személyiségének pedagógiai-pszichológiai vizsgálata. Budapest, Akadémiai Kiadó.
- Bíróné N. E. – Elbertné F. J. – Kis J. – Nagyné K. I.(1988) A testnevelő tanár személyiségrendszere a szocialista nevelőiskolában. Testnevelés és sporttudomány, 1988/1. sz. 8–18 p.
- Horváth-Szabó K. (1991) Konfliktusok az iskolákban. Oktatókutató Intézet. Budapest.
- Horváth-Szabó K. (1994) Konfliktusmegoldó stratégiák: Új Ped. Szemle. 11/28–33.
- Sallai Éva – Szekszárdi Júlia (2000) Emberi kapcsolatok. Munkafüzet és tanári kézikönyv. Budapest AKG kiadó.
- Szatmári Z. (2007) Szegedi testnevelés szakos hallgatók probléma és konfliktuskezelésének vizsgálata a nevelési stílusok tükrében. PhD dolgozat, Veszprém.
- Szőke-Milinte E. (2004) Pedagógusok konfliktuskezelési kultúrája. Új Pedagógiai Szemle, 2004. január